

arch. Aleksandra Hamberg-Federowicz

Dofinansowania prac remontowych i konserwatorskich z budżetu państwa - dotacje Zachodniopomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prace konserwatorskie i roboty budowlane przy zabytkach drewnianych w latach 2005-2007

Dotacje na prace konserwatorskie i roboty budowlane przy obiektach budowlanych, udzielane przez Zachodniopomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na podstawie uprawnień nadanych ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003 r.¹, przyznawane były w roku 2005, 2006 i bieżącym 2007 r. Wcześniej, do roku 2003, na mocy poprzedniej ustawy z 1963 r., dotacje tego rodzaju przyznawane były przez Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w ramach Ministerstwa Kultury.

W przepisach przytoczonej ustawy, w rozdziale 7, określone są zasady finansowania opieki nad zabytkami. Jako podmiot który finansuje prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych ustawowo wskazany jest przede wszystkim właściciel – osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna - lub posiadacz tytułu prawnego do zabytku, tzn. posiadający zabytkowy obiekt w trwałym zarządzie, użytkowaniu wieczystym lub mający do niego ograniczone prawo rzeczowe. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tego rodzaju tytuł prawny, opieka nad zabytkiem jest jej zadaniem własnym.

¹ **USTAWA Z DNIA 23 LIPCA 2003 r.** o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 162 z 17 września 2003r.) oraz **ROZPORZĄDZENIE MINISTRA KULTURY Z DNIA 6 CZERWCA 2005 r.** w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. Nr 112 poz. 940 z późn. zm.)

Ustawowo właściciele zabytków lub ich posiadacze mają prawo ubiegać się o dotacje celowe z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich lub restauratorskich w różnych źródłach. Jako organy, które mają prawo udzielać takiej dotacji, wymienione są: minister właściwy do spraw kultury i dziedzictwa narodowego, wojewódzki konserwator zabytków właściwy miejscowo dla położenia obiektu oraz organy stanowiące województwa, powiatu i gminy – a więc odpowiednio sejmik województwa oraz rady gmin i powiatów.

Poważnym ograniczeniem możliwości ubiegania się o dotacje jest zawężenie przedmiotowe – jedynie do obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Konsekwencją tego zapisu są obserwowane w praktyce Urzędu² przypadki, gdy możliwość ubiegania się o dotacje staje się ważnym argumentem ostatecznie przekonywującym właścicieli, że warto występować o taki wpis dla zabytkowego obiektu, mimo rygorów jakie pociąga za sobą ten fakt.

Zapisy wymienionej ustawy określają bardzo precyzyjnie katalog prac, które mogą być finansowane poprzez dotacje. Zasadniczo są to prace zmierzające do zabezpieczenia, zachowania i utrwalania historycznej substancji zabytku – stąd finansowane są ekspertyzy konserwatorskie i techniczne, dokumentacje, programy i projekty budowlane ale przede wszystkim prace związane ze stabilizacją konstrukcji, odtwarzaniem zniszczonych przynależności, oraz odnawianiem i uzupełnianiem brakujących elementów obiektu. W katalogu prac dotyczących budynków ujęte są np. odtworzenia tynków, okładzin w tym kolorystyki, renowacje stolarki architektonicznej, odtwarzanie więźby dachowej i pokrycia dachowego, wykonywanie izolacji przeciwwilgociowej. Dla zabytkowej zieleni działania określone są jako „zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu”. W przypadku zabytków tzw. ruchomych także przewidziane są możliwości finansowania prac i użytych do nich materiałów - dotyczą ich punkty mówiące o „zachowaniu i utrwalaniu substancji zabytku”, „stabilizacji (...) lub odtwarzaniu części składowych”. W każdym przypadku finansowane są prace przy zabytku oraz zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych niezbędnych do ich wykonania.

Ustawa jest skonstruowana tak, by dawała możliwości prowadzenia różnorodnych prac. Dla obiektów architektonicznych wykonanych oryginalnie z drewna, daje możliwość wykonania prawie całości prac remontowych – od wzmocnienia fundamentów, założenia izolacji przeciwwilgociowych, poprzez remont lub wymianę poszczególnych elementów konstrukcyjnych ścian (jak podwaliny, słupy czy rygle w konstrukcjach szkieletowych), oraz wypełnień konstrukcji szkieletowej, także remont stropów, więźby dachowej, wymianę pokrycia dachowego oraz odtworzenie stolarki architektonicznej i okładzin ściennych. Niezmiernie istotna jest możliwość finansowania wykonania niezbędnych instalacji zapewniających bezpieczeństwo – od instalacji elektrycznej (jeśli istnieją drewniane części składowe zabytku) i odgromowej poczynając na instalacji przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej kończąc. Takie ujęcie daje możliwość sfinansowania całego wachlarza robót przy historycznej substancji budowlanej oraz jej zabezpieczenie.

Ze środków budżetowych nie jest natomiast możliwe finansowanie prac modernizacyjnych czy też związanych z adaptacją obiektu dla nowych funkcji – np. wprowadzanie nowych podziałów wewnętrznych pomieszczeń czy wprowadzanie nowoczesnych rozwiązań technicznych podwyższających standard np. współczesnej instalacji grzewczej czy klimatyzacyjnej.

² Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Szczecinie

Zasadą ustawową udzielania dotacji jest współfinansowanie prac - dotacja budżetowa z jednego źródła może być udzielana do wysokości 50% nakładów koniecznych na wykonanie prac. Zmusza to inwestorów do poszukiwania i wykorzystywania różnych źródeł finansowania, z budżetu państwa lub samorządów - w praktyce oprócz dotacji WKZ jednocześnie bywają udzielane dotacje z Funduszu Kościelnego, rady gminy, czasem Sejmiku Wojewódzkiego.

Jednak w przypadku, gdy zabytek posiada wyjątkowa wartość historyczną, artystyczną lub naukową, dotacja jednego organu może być udzielona w wysokości 100 % koniecznych nakładów. Takim wskazaniem może być również zły stan zachowania zabytku, który wymaga podjęcia prac konserwatorskich lub „wyjątkowa wartość historyczna, naukowa lub artystyczna” zabytku.

Korzystając z uprawnień określonych w ustawie Zachodniopomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków od trzech lat planuje w swym budżecie środki na udzielanie dotacji na prace konserwatorskie przy obiektach położonych na terenie województwa zachodniopomorskiego (łącznie z obszarem objętym opieką Delegatury WUOZ w Koszalinie). Ilość udzielanych dotacji i ich wysokość jest uzależniona od ilości przydzielonych WUOZ w Szczecinie w danym roku budżetowym środków na ten cel. Stąd dotacje mogły być realizowane w 2005, 2006 i bieżącym 2007 r.

Zabytkowe architektoniczne obiekty drewniane znajdujące się na terenie woj. zachodniopomorskiego, to w dużej mierze wznoszone w konstrukcji ryglowej kościoły, chałupy, budynki gospodarcze, bramne, ale także drewniane wieże, dzwonnice oraz wyjątkowej wartości zespoły pałacowe. Oprócz tych obiektów, większość budynków wznoszonych w murowej technologii (kamiennej czy ceglanej), o bryłach zamkniętych wysokimi dachami, posiada drewniane części składowe - więźby dachowe. Najstarsze i szczególnie wartościowe występują głównie w kościołach, np. wznoszone w przepięknych konstrukcjach wieszarowych, storczykowych, z zachowanymi śladami ręcznej obróbki budulca. Wśród nich wyróżniają się niesłychanie wartościowe polichromowane stropy płaskie i krzywoliniowe.

Ruchomymi zabytkami drewnianymi jest większość elementów wyposażenia wnętrza kościołów – od wieloelementowych ołtarzy i ambon poczynając poprzez krucyfiksy, epitafia, figury, na balustradach i ławkach kończąc. Wiele z nich jest pokryta warstwami polichromii.

Obiekty drewniane, jako wyjątkowo zagrożone zniszczeniem, są pod szczególną opieką Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Corocznie wśród pozytywnie rozpatrywanych wniosków jest znacząca grupa dotycząca zabytków drewnianych. W roku 2005 r. w obiektach tych wykonywano roboty związane z więźbami dachowymi i wymianą pokrycia dachowego w kościołach (Żeńsko, Marcinkowice) oraz odtworzeniem wrót budynku bramnego (zagroda w Gosławiu). Wśród zabytków ruchomych finansowano konserwację wyposażenia kościołów: ołtarzy (Iwęcino, Ostre Bardo, Wełtyń), empor, ław (Ostre Bardo) oraz samodzielnych rzeźb figuralnych (rzeźby biskupów - Biały Bór). Wartość udzielonych dotacji na prace przy wymienionych obiektach drewnianych wynosiła 119.181 zł, co stanowiło prawie 82 % wartości wszystkich dotacji udzielonych w 2005 r. przez ZWKZ na prace konserwatorskie i roboty budowlane. Na 10 udzielonych dotacji 7 dotyczyło zabytków drewnianych, co stanowiło 70% ogólnej ich liczby.

Dzięki zwiększonemu budżetowi w roku 2006 r. udało się udzielić większej liczby dotacji i dofinansować następujące prace przy obiektach drewnianych: remont konstrukcji ryglowych ścian kościołów (Strzaliny, Łaski Wałeckie), wymianę pokrycia dachowego i zabezpieczenie więźby dachowej w kościołach (Komorowo, Cieszyno, Lipie), budynku mieszkalnym (Czaplinek) i spichlerzu zbożowym (Jankowo) oraz zabezpieczenie konstrukcji stropu kościoła (Przywodzie, Żuków). Wartość tych prac wynosiła 203.903 zł. Przy zabytkach ruchomych wykonano prace konserwatorskie przy następujących elementach: ołtarz (Nowogard, Osiek Drawski, Ostre Bardo), ambona (Wełtyń, Czernin), chrzcielnica (Sępólno Wielkie, Wełtyń), krucyfiks (Ostrowiec) o wartości 144.249 zł. Łączna wartość dofinansowanych prac przy zabytkach drewnianych w 2006 r. wyniosła 348.152 zł, co stanowi 70% wartości wszystkich dotacji udzielonych na prace konserwatorskie i roboty budowlane w tym roku. Na 24 udzielone dotacje te dotyczące w.w. zabytków drewnianych (16 umów) stanowiły 67%.

W bieżącym, 2007 roku, również udzielane są dotacje - ale proces ich rozliczania jeszcze nie jest zakończony. W pierwszym terminie, udzielono 17 dotacji, z których 12 dotyczy obiektów i elementów drewnianych. Są wśród nich zabytki ruchome - baldachim ambony w Kołbaczu, barokowy ołtarz z Czernina i Iwięcina, mensa ołtarzowa z Białogardu, ambona z Lipia i Rybokart, gotycka rzeźba Matki Boskiej z Dzieciątkiem z kościoła w Siedlicach - dla których wartość dotacji planuje się na 130.700 zł. Z zabytków architektury będą to przekrycia baszty kamiennej w Choszczynie, c.d. prac przy spichlerzu w Jankowie, pokrycia kościołów w Łabuniu Wielkim, Krzymowie i Przelewicach. Tu wartość prac szacowana jest na ok. 200 tys. zł. Do końca roku udzielone zostaną jeszcze kolejne dotacje w formie refundacji poniesionych wcześniej nakładów, których wartość prawdopodobnie wyniesie ok. 90 tys. zł.

W trzech kolejnych latach ilość środków finansowych przeznaczonych na prace konserwatorskie w budżecie Zachodniopomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Szczecinie systematycznie rosła. Mijmy nadzieję, iż tendencja ta nie ulegnie zmianie i finansowanie prac przy zabytkach drewnianych będzie także adekwatnie większe.

Zabytki drewniane są szczególnie narażone na procesy destrukcyjne, stąd dbałość o ich stan techniczny jest konieczna. Nie wszystkie zabytkowe budynki drewniane są wpisane do rejestru zabytków, szczególnie wiele z nich to wiejskie chałupy i budynki znajdujące się w ewidencji konserwatora zabytków. Niestety ta grupa, mimo nakładania wymogów dotyczących utrzymania obiektów, jest wyłączona z możliwości uzyskiwania jakichkolwiek dotacji konserwatorskich. Potrzebna jest nowa formuła opieki nad nimi, obejmująca szerszy krąg obiektów tak, by niezamożni właściciele obiektów ewidencyjnych także mogli stać się beneficjentami budżetowych subwencji. Być może nowo przygotowywana ustawa o ochronie dziedzictwa kulturowego odda takie narzędzie pomocy w ręce służb konserwatorskich i władz samorządowych, a jednocześnie stworzone zostaną lepsze warunki do obsługi wnioskodawców tych dotacji.

